

Openbare seksualiteit en schennis der eerbaarheid

Gert Hekma

Inleiding

In dit artikel geef ik na een algemene inleiding eerst een overzicht van de artikelen uit het Wetboek van Strafrecht betreffende openbare uitingen van seksualiteit. Mijn argument zal zijn dat het onderscheid van openbaar en privé niet tot een scherpe afbakening heeft geleid. Daarna behandel ik de vraag waarom het in een multiculturele en multi-seksuele samenleving juist gewenst is zulke uitingen niet strafbaar te stellen, maar er juist meer ruimte voor te creëren.

Achtergrond

Rene Boomkens (1996) heeft betoogd dat het liberale project om het geweld uit de samenleving te verdrijven gedoemd is om te falen. Om de simpele reden dat samenleven conflicten en spanningen genereert die niet altijd vredig aflopen, is het pragmatisch om een bepaalde mate van geweld als onontkoombaar te aanvaarden en daar acceptabele sociale vormen voor te vinden zoals in de sport, media, literatuur. Het is een illusie om te blijven geloven dat de staat geweldloosheid kan garanderen. Het project om seksuele uitingen uit de openbaarheid te weren en terug te dringen in de privé-sfeer is op vergelijkbare wijze gedoemd om te falen. Beide liberale projecten stammen uit dezelfde tijd van de Franse revolutie en beide projecten zijn even omhaalbaar. In dit artikel wil ik vooral aan de hand van strafwetsartikelen over de 'openbare schennis der eerbaarheid' het hebben over de pogingen om seksuele uitingen uit het openbare leven te verdringen. Een eerste vraag over publieke seksuele uitingen betreft de openbaarheid. De tegenstelling openbaar en privé kent naar gelang van de omstandigheden vele betekenissen zoals ook uit de jurisprudentie blijkt die hierna wordt behandeld. In de economie heeft de privé sector weinig met privacy te maken en het privaatrecht regelt openbare zaken tussen individuele partijen. In dit artikel staat de beschermde inlieme sfeer van het individu centraal. Zijn privacy wordt meestal gelijkgesteld met het recht op rust bij hem thuis ofwel een afgeschermd leefwereld. Privacy heeft echter ook te maken met al dan niet aan elkaar gekoppelde computerbestanden, een eigen laafje op het werk of een eigen hoekje in een park om te picknicken of te seksen. Feministen hebben het onderscheid van openbaar en privé vaak beschouwd als een legitieme van onderdrukking in de privé-sfeer van vrouwen door mannen en erop gewezen dat vrouwen vaak helemaal niet over een beschermde leefwereld beschikken. De katholieke kerk keerde zich met het privacy-argument tegen seksuele voorlichting op scholen maar wanneer diezelfde scholen voor de kerk weigervallige informatie verspreidden, maakte zij zich geen enkele zorg om de

privacy en verdedigde zij het publiek belang van zulk onderwijs.¹ Privé en openbaar vormen dus geen evident onderscheid maar hun afbakening is een resultaat van politieke en culturele onderhandeling en strijd.

De meeste landen kennen wetten die seks in het openbaar strafbaar stellen. In Engeland betreft het 'public indecency', in Nederland 'openbare schennis der eerbaarheid' en 'aanstootgevende afbeeldingen' die niet publiekelijk mogen worden getoond. In Roemenië hebben ze onlangs alle publieke uitingen van homoseksualiteit strafbaar gesteld en daaronder lijkt zelfs het feit te kunnen vallen dat twee mannen samen een woning binnen gaan.² Het verbod van seks in het openbaar impliceert dat seksuele handelingen in ieder geval in de privésfeer thuishoren. Verwijzingen naar seksuele handelingen worden in een openbare context onbehoorlijk gevonden zodat verwijzingen naar seksuele handelingen in het openbaar vaak ook verboden zijn. In dit verband valt op te merken dat nooit openbare seks als zodanig strafbaar is gesteld, maar 'indecencies' of een schennis der eerbaarheid. Het geeft een dilemma van de wetgever aan: hij wil seks uit het openbaar bannen maar door het strafbaar te stellen maakt hij het met woorden publiek. Daarom dienen verhullende termen als een doekje voor het bloeden. Bij de uitleg van de wet zullen rechters, officieren van justitie en politie-agenten niet altijd zo ontwijkend kunnen zijn en zullen ze het beestje bij de naam moeten noemen.

Openbare schennis der eerbaarheid

Het vraagstuk van openbare seks zoals we het nu kennen, bestaat sinds de Franse revolutie. Voor 1800 was seksualiteit een openbare zaak van families, dorpen, kerken en staten.³ Gezien de bescheiden omvang en de overbevolking van woningen was het niet waarschijnlijk dat derden seksuele handelingen die er plaats vonden, niet zouden horen of aanschouwen. In de krappe woningen merkten kinderen die de slaap niet konden vatten hoe hun ouders, of andere volwassenen, lust met elkaar beleefden. Mensen konden weinig voor elkaar verbergen en dat gold ook voor de seks. Tegelijk was seksualiteit onderworpen aan strenge controles van vaders en moeders, van burens en vrienden, van de priesters van de kerk en agenten van de staat. Het gebruik om na de eerste huwelijksnacht het laken uit te hangen als bewijs voor de maagdelijke entree van de vrouw in de echtelijke sponde, klinkt ons nog steeds bekend in de oren. Het geeft aan hoezeer seksualiteit aan openbare controle onderworpen was.

Met de Franse revolutie kwam het onderscheid van privé en openbaar, van vaderland en vader. De staat was verantwoordelijk voor het openbare leven en de vader voor zijn huishouden. Seksualiteit werd gedelegeerd naar het privéleven en hoorde in het openbaar niet thuis. Vandaar dat de Code Pénal van Napoleon het artikel 330 kende dat 'openbare schennis der eerbaarheid' strafbaar stelde. Gedurende de negentiende eeuw is veel gesproken over wat 'openbaar' in de zin van de wet inhoudt. Een nieuw wetsontwerp uit 1847

1 Zie Fahey (1995) voor een discussie van de dichotomie openbaar en privé.

2 Zie *Dacia Bulletin* 1:1 (maart 1996). Het nieuwe artikel 200 WvS verbiedt alle homoseksuele handelingen die aanleiding geven tot 'publiek schandaal'. Het is op 11 september 1995 aangenomen door het Roemeense parlement.

3 Hull (1995), blz. 44.

spraak van 'schemnis der eerbaarheid in het openbaar' maar die formulering werd als te beperkt ervaren. Want, zoals Smidt het in zijn geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht stelt, 'niet de toegankelijkheid van de plaats, maar de zigbaarheid van het feit is hier beslissend. Ook hij die zich voor het venster zijner woning ten aanschouwe van het publiek onetbaar gedraagt, is strafwaardig';⁴

In de praktijk hadden rechtbanken met nog onduidelijker randgevallen te maken. Hoe goed moesten de gordijnen voor de ramen zijn gesloten? Vormden ontuchtige handelingen onder de dekens in een bed in een kamer waarvan de gordijnen gedeeltelijk dicht waren, een openbare schennis der eerbaarheid? En hoe zat het met een binnenplaats van een huis of met een tuin waar een dichte haag omheen stond? De ontucht mocht niet zichtbaar zijn, maar mocht ze wel hoorbaar zijn? Seks in urinoirs viel er duidelijk wel onder, maar seks op ziekenzalen van hospitaals, op slaapzalen van kazernes of in teincoopés viel er niet precies onder. Hoewel deze gevallen wel degelijk werden vervolgd,⁵ mende de wetgever er toch een specifieke voorziening voor te moeten treffen in de nieuwe strafwet van 1886. Hierin werd behalve de openbare schennis der eerbaarheid, ook die schennis der eerbaarheid die niet openbaar was maar 'waarbij een ander zijns ondanks tegenwoordig is' strafbaar gesteld. Hier werd de openbaarheid zodanig opgerekt dat van de privacy weinig meer over bleef. De in Nederland gehanteerde omschrijving lijkt de mogelijkheid van de Engelse 'Spanner'-zaak uit te sluiten. In deze zaak werd een twintigtal homomanen die aan een s/m-orgie deelnamen, veroordeeld op grond van een dergelijk artikel. Naar de Engelse wet is elke seksuele handeling waaraan meer dan twee personen deelnamen openbaar en dus strafbaar.⁶ Het Nederlandse 'zijns ondanks' scheidt ruimte om situaties waar meer mensen aanwezig zijn bij seksuele handelingen toch als niet openbaar te definiëren.

Over het begrip eerbaar valt ook een begripsgeschiedenis te schrijven. Eerbaar waren vanzelfsprekend wel medische handelingen op een slaapzaal, maar niet de daar gepleegde ontucht. Volgens Smidt was het aan de rechter om vast te stellen wat eerbaar was. Dit begrip is in de loop der tijd alleen maar vager geworden. Het is een term uit een verleden toen de zedelijkheid van vrouwen nog een creëerbaar van vaders en echtgenoten was en mannen alleen eerbaar waren als ze hun vrouwen onder de duim hielden en zelf in alle opzichten een voorbeeld van respectabiliteit waren.⁷ Het consumeren van pornografie of het aangaan van homoseksuele relaties vielen daar niet onder. Met dit begrip dat in de negentiende eeuw al gedateerd was, proberen wij nog steeds seksuele uitingen te regelen.

Het onderscheid van privé en openbaar waarbij de man en vader de touwjes van het seksuele verkeer in handen had, was een seksistisch systeem. Het liet geen ruimte aan vrouwen, aan kinderen en ook niet aan mannen die geen eigen huis hadden. Het was een systeem dat in naam de seks naar de privéwereld verbande maar dat de seks tegelijk publiekelijk regelde. Homomannen konden in de regel niet terugvallen op privéruimtes voor hun seksuele plezier. Ze konden hun vrienden niet mee naar huis nemen omdat hun familie zulke vriendschappen niet op prijs stelde. Daarom waren ze vooral aangewezen

4 Smidt (1881), biz. 275.

5 Hekma (1989a), zie ook Hekma (1989b).

6 Thompson (1994).

7 Zie Mosse (1985) en Nye (1993).

